

До спеціалізованої вченої ради
Д. 20.149.01 при Івано-Франківському
університеті права імені Короля Данила
Галицького (76000, м. Івано-Франківськ,
вул. Є. Коновальця, 35)

ВІДГУК

офіційного опонента

**на дисертацію Левчука Ігоря Олеговича «Місця позбавлення волі
Волинської губернії (кінець XVIII ст. – початок XX ст.): історико-
правове дослідження», подану на здобуття наукового ступеня кандидата
юридичних наук за спеціальністю 12.00.01 – теорія та історія держави і
права; історія політичних і правових учень.**

Аналіз матеріалів дисертації та автореферату І. О. Левчука, а також ознайомлення з його публікаціями, дає підстави стверджувати, що автором проведено науковий аналіз теми, актуальної як в практичному, так і в теоретичному плані. Автором виділено новизну опрацьованих питань, сформульовано власні висновки й пропозиції, що виносяться на захист. У зв'язку з складністю та специфікою завдань, що постали перед дисертантом у ході виконання роботи, ним успішно використано достатній арсенал методологічних та методичних прийомів для досягнення поставлених цілей, а також широке коло архівних джерел, значна частина яких вводяться у науковий обіг вперше.

Такий загальний попередній висновок підтверджується за основними параметрами, що висуваються до дисертацій на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук.

1. Актуальність теми дослідження.

Кримінально-виконавча (пенітенціарна) система незалежної України не може стояти осторонь трансформацій, які відбуваються в нашому суспільстві. За роки незалежності було зроблено чимало кроків на шляху приведення умов виконання та відбування покарань до світових та європейських стандартів, до покращення механізмів захисту прав людини в установах виконання покарань тощо.

Новітні пенітенціарні реформи в нашій державі зумовлені внутрішньою державною політикою в рамках соціальної переорієнтації процесу виконання кримінальних покарань з урахуванням вимог сьогодення, а також у рамках

дотримання міжнародних стандартів, принципів законності, гуманізму, демократизму і справедливості та обов'язково сучасної світової пенітенціарної доктрини.

Процес зміни кримінально-виконавчої системи як у минулому, так і сьогодні, спрямований на досягнення однієї загальної мети: зробити пенітенціарну систему не тільки каральною, але і гуманною. Як відомо, повне пізнання, а тим більше розв'язання сучасних проблем науки і практики немислиме без з'ясування їхньої історії. Тому знання історії формування й еволюції пенітенціарної системи необхідне для правильного розуміння і всебічної оцінки її ролі та призначення в системі державних органів.

Вітчизняний досвід є важливим у процесі реформування кримінально-виконавчої системи України. В останні роки у вітчизняній кримінально-виконавчій сфері відбуваються явища, схожі з ситуацією, в якій опинилася пенітенціарна система Російської імперії в XIX ст. (недостатнє фінансування пенітенціарних установ, незадовільні умови утримання засуджених, дискусія про доцільність трансформації пенітенціарних установ у тюрми за передовим зразком). Незважаючи на значну кількість наявних наукових робіт, які стосуються організації та діяльності місць позбавлення волі у Російській імперії та окремих її регіонах, питання організації та діяльності місць позбавлення волі у одній із губерній Російської імперії – Волинській губернії, є малодослідженим. Через недостатнє дослідження відповідних історико-правових проблем неможливо використовувати досвід імперського законодавця у діяльності відповідних пенітенціарних установ і не повторювати сьогодні колишніх помилок у функціонуванні системи виправних установ. Таким чином, актуальність окресленої Левчуком І. О. проблеми обґрунтовується нагальною потребою використання багатоманітного історичного досвіду організації та функціонування місць позбавлення волі Волинської губернії Російської імперії.

Обрана дисертантом тема дослідження ґрунтується на положеннях державних та галузевих дослідницьких програм, пов'язаних із розробкою питань удосконалення регулювання суспільних відносин, що виникають у сфері кримінально-виконавчої системи України. Дисертацію виконано відповідно до основних напрямків наукових досліджень та перспективних науково-дослідних робіт кафедри теорії та історії держави і права Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки та державно-цільової програми за 2014-2016 рр. (фундаментальне дослідження) «Соціально-правові аспекти ресоціалізації неповнолітніх засуджених» (№ державної реєстрації 0114U002419), що виконувалась в СНУ ім. Лесі Українки.

2. Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації, їх достовірність і новизна.

Сформульовані автором наукові положення, висновки і рекомендації *обґрунтовані та достовірні*. Вони доведені шляхом правильно визначених принципів та методів, які у сукупності складають теоретико-методологічні засади дослідження. *Достовірність* наукових положень, висновків і рекомендацій дисертації підтверджується їх апробацією у відкритому друку, обговоренням на наукових конференціях, впровадженням окремих з них в практику та навчально-виховний процес.

Структура та зміст дисертаційного дослідження виважені й логічно послідовні, достатньою мірою дозволяють здійснити комплексний історико-правовий аналіз проблем організації та функціонування місць позбавлення волі Волинської губернії Російської імперії.

Зрозуміло виокремлені об'єкт та предмет, коректно встановлені хронологічні рамки дослідження. Переконаливо викладені методологія, категоріальний апарат та історіографія. В ході дослідження автором охарактеризовано джерельну базу дослідження; розглянуто інститут позбавлення волі як вид кримінального покарання у дореформений період; досліджено правові аспекти виконання кримінального покарання у вигляді позбавлення волі у пореформений період; охарактеризовано нормативно-правове забезпечення функціонування місць позбавлення волі на території Волинської губернії; досліджено органи управління місцями позбавлення волі у Волинській губернії, а також охарактеризовано систему місць позбавлення волі на території Волинської губернії.

Елемент наукової новизни дисертації полягає у введенні в науковий обіг нових раніше недосліджених архівних документів, що відображають діяльність вищих державних органів в сфері пенітенціарної системи імперії, діяльність місцевих тюремних інститутів, а також всієї вертикалі державних інститутів, які становлять механізм пенітенціарної системи. Архівні матеріали ілюструють і стан тюрем, їх кадрове, фінансове та матеріально-технічне забезпечення, механізм організації нагляду та контролю в тюрмах.

Цінність дисертаційної роботи полягає у тому, що у ній здійснено дослідження організації та функціонування місць позбавлення волі у Волинській губернії в кінці XVIII – на початку XX ст., зокрема, охарактеризовано нормативно-правове забезпечення функціонування місць позбавлення волі у Волинській губернії, проаналізовано систему місць позбавлення волі та органи управління системою місць позбавлення волі у Волинській губернії. Окрім того, узагальнено умови утримання осіб,

засуджених до позбавлення волі у місцях позбавлення Волинської губернії, а також матеріально-технічне, кадрове та фінансове забезпечення діяльності місць позбавлення волі у Волинській губернії.

У роботі автор доходить висновку, що процес становлення та розвитку місць позбавлення волі в Російській імперії можна умовно розділити на дореформений та пореформений періоди й чітко окреслює темпоральні межі даних періодів. Також стверджує, що нормативно-правова база еволюціонувала від роздроблених норм, якими регулювалися окремі сторони виконання кримінальних покарань, до спеціального пенітенціарного законодавства. Наголошує на тому, що в ході тюремної реформи була здійснена спроба створення вертикалі управління місцями позбавлення волі в Російській імперії, однак централізувати управління тюремною системою не вдалося. В той же час безсумнівним успіхом реформи автор вважає нормативну урегульованість управлінських питань, а також вирішення деяких практичних питань організації тюремної системи.

3. Практичне значення одержаних результатів полягає в тому, що викладені в дисертації висновки та пропозиції можуть бути використані та використовуються:

- *науково-дослідній сфері* – для подальшої розробки теоретичних положень інституту місць позбавлення волі як правового інституту;
- *правотворчій діяльності* – для подальшої розробки теоретичних положень інституту місць позбавлення волі як правового інституту;
- *правозастосовній діяльності* – результати дослідження можуть бути використані суб'єктами суспільних відносин у сфері пенітенціарії (акт впровадження в практичну діяльність результатів дисертаційного дослідження державної установи «Бучанська виправна колонія (№85)» від 26.04.2017 року № 2/1437);
- *навчальному процесі* – при викладанні курсу історії держави та права, кримінально-виконавчого права, спецкурсів у вищих навчальних закладах (історії та теорії пенітенціарії), під час підготовки підручників та навчально-методичних посібників (довідка-акт впровадження результатів дисертаційного дослідження Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки від 28.03.2017 року № 03-28/02/946; акт впровадження результатів дисертаційного дослідження Інституту кримінально-виконавчої служби від 19.04.2017 року).

4. Повнота викладу одержаних результатів в опублікованих працях.

Дисертація спирається на широку наукову та архівну базу (у списку використаних джерел зазначено 335 найменувань). Автор аргументовано

визначив власну позицію щодо дискусійних проблем організації та функціонування місць позбавлення волі Волинської губернії Російської імперії в окреслений часовий період. Конкретні історичні факти стали емпіричною базою для розробки теоретичних висновків та пропозицій щодо реформування кримінально-виконавчої політики України.

Основні висновки, положення та пропозиції дисертаційного дослідження І. О. Левчука «Місця позбавлення волі Волинської губернії (кінець XVIII ст. – початок XX ст.): історико-правове дослідження» повно та всебічно висвітлені в 6 статтях у наукових фахових виданнях України з юридичних наук, 1 статті у науковому виданні іншої держави з юридичних наук, 5 тезах наукових доповідей та повідомлень на наукових і науково-практичних конференціях, круглих столах і наукових семінарах. Відповідні публікації були здійснені у період з 2015 по 2017 рік, що засвідчує тривалість і системність дисертаційного дослідження, винесеного на захист. Підтвердженням практичного значення дослідження є наявність актів впровадження та використання її результатів, зокрема: державною пенітенціарною установою «Бучанська виправна колонія (№85)», Східноєвропейським національним університетом імені Лесі Українки, Інститутом кримінально-виконавчої служби.

5. Зауваження до дисертації.

Аналізуючи позитивні сторони роботи, зауважимо, що не всі авторські тези, твердження, а подекуди і висновки сприймаються як підсумок значної за обсягом та змістовної за виконанням дисертації.

1. Автором зазначається, що фактологічну базу роботи становлять архівні матеріали як джерела інформації із заданої тематики. В контексті аналізу історико-правових аспектів функціонування місць позбавлення волі у Волинській губернії як складовій частині Російської імперії в кінці XVIII – на початку XX століття автор опрацював фонди Центрального державного історичного архіву України у місті Києві (ЦДІАК України); державного архіву Волинської області у місті Луцьк (ДАВО) та фонди державного архіву Житомирської області у місті Житомир (ДАЖО). Разом з тим, виходячи з теми, об'єкта і предмета дослідження логічним було б, на нашу думку, опрацювання також російських архівів, що суттєво би збагатило викладений матеріал.

2. У підрозділі 2.1. «Позбавлення волі як вид кримінального покарання у дореформений період (кінець XVIII ст. – 70-ті роки XIX ст.)» (с. 45-56), виходячи з назви, головний акцент робитися саме на зазначеному виді кримінального покарання. В той же час, матеріал, викладений у вказаному

підрозділі, розкриває стан системи виконання покарань у дореформеній Російській імперії. Можливо, автору доцільно уточнити формулювання назви та змісту підрозділу 2.1.

3. Автором охарактеризовано тринадцять діючих тюрем Волинської губернії, одна з яких була розташована у губернському місті Житомирі, одинадцять у повітових містах губернії та одна етапна в Радзивиліві станом на 1879 рік (с. 124-141). На основі викладеного матеріалу зроблено висновок, що для реалізації прийнятих та проголошених реформаторських змін тюремної сфери на імперському рівні вкрай необхідним було належне державне фінансування та матеріально-технічне забезпечення організації та діяльності тюрем, а також узгоджене та злагоджене функціонування системи управління тюрмами як на місцях, так і на центральному рівні (с. 142). Очевидно, належне державне фінансування та матеріально-технічне забезпечення організації та діяльності тюрем є також вимогою сучасності і в нашій державі. Можливо, автору варто сформулювати ряд пропозицій щодо організації та функціонування закладів виконання покарань у Волинській області виходячи з проведеного ним історико-правового дослідження системи місць позбавлення волі на території Волинської губернії в окреслений період.

4. Здобувач не завжди висловлює власну позицію з питань, які є дискусійним, або трактуються, на його думку, помилково. Автор лише констатує, що на наш погляд, сприяє подальшому розвитку проблемних питань. Вважаємо, що дисертація в значній мірі виграла б, коли більшою мірою була б проаналізована нормативно-правова база, що регулювала організацію та діяльність місць позбавлення волі саме на території Волинської губернії.

5. У підпункті автореферату «Висновки» у першому абзаці фактично повторюються завдання дисертаційного дослідження із зазначенням щодо їх виконання. На нашу, думку даний абзац є недоречним.

Загальний висновок по дисертації.

На наш погляд, дисертація І. О. Левчука «Місця позбавлення волі Волинської губернії (кінець XVIII ст. – початок XX ст.): історико-правове дослідження» є важливим для вітчизняної юридичної науки спеціальним науковим дослідженням інституту місць позбавлення волі в історико-правовому аспекті, результатом якого можна вважати створення авторської концепції його функціонування на території Волинської губернії Російської імперії.

Автореферат дисертації відтворює основні положення та висновки роботи, її зміст, вузлові питання, що розглядалися. Таким чином, дисертація та автореферат виконані з дотриманням вимог сучасного українського ділового мовлення.

За актуальністю, ступенем новизни, обґрунтованістю та достовірністю, науковою і практичною значущістю отриманих результатів, повнотою їх викладення в опублікованих дисертантом наукових працях, а також за оформленням дисертація відповідає вимогам, що висуваються до кандидатських дисертацій.

На підставі вище викладеного вважаємо, що дисертація «Місця позбавлення волі Волинської губернії (кінець XVIII ст. – початок XX ст.): історико-правове дослідження» є завершеною кваліфікаційною науковою працею, в якій отримано нові обґрунтовані результати, що в сукупності розв'язують важливу наукову історико-правову проблему, а автор дисертації – Левчук Ігор Олегович, заслуговує на присудження йому наукового ступеня кандидата юридичних наук за спеціальністю 12.00.01 – теорія та історія держави і права, історія політичних і правових учень.

Офіційний опонент

доктор юридичних наук (12.00.01),

професор кафедри теорії та історії держави і права

Тернопільського національного

економічного університету

Б. В. Кіндюк

Б. В. Кіндюк

І. В. Тарасов